

Received / Makale Geliş Tarihi 01.06.2023
Published / Yayınlanma Tarihi 31.12.2023
Volume / Issue (Cilt/Sayı) 7 (37)
ss / pp 1930-1946

Research Article / Araştırma Makalesi
10.5281/zenodo.10459120
Mail: editor@pejoss.com

Bilim Uzmanı İdris Cüci

<https://orcid.org/0000-0003-2281-2619>
Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Isparta / TÜRKİYE
ROR Id: [xhttps://ror.org/02hmy9x20](https://ror.org/02hmy9x20)

Doç. Dr. Mehmet Dağ

<https://orcid.org/0000-0003-2206-2184>
Siirt Üniversitesi İİBF, Maliye Bölümü, Siirt / TÜRKİYE
ROR Id: <https://ror.org/05ptwtz25>

Kayıt Dışı Ekonomiye Yönelik Algı: Siirt İli Örneğinde İşverenler Üzerine Bir İnceleme¹

Perception of the Informal Economy: An Investigation on Employers in the Case of Siirt

ÖZET

Milli gelire kaydedilmesi gereken ve hala kayıt altına alınmayan ekonomik faaliyetlerin tümüne kayıt dışı ekonomi denilmiştir. Bu durumun önüne geçilebilmek için çözüm önerileri aranmıştır. Kayıt dışı ekonominin ortaya çıkmasında etkili olan etkenlerin ortaya konması toplum içinde oluşan sosyo-ekonomik ve mali yapılarının birlikte ele alınmasıyla imkân bulunmaktadır. Ülkeden ülkeye de kayıt dışı ekonomi üzerinde etkisi, ülkelerin gelişme endeksine, büyük ekonomik göstergelere ve ekonominin bir seviyede ilerlemesiyle ilgilidir. Türkiye’de kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin yüksek oranda gerçekleşmesi, durumun ne kadar vahim olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu çalışmada kayıt dışı ekonominin genel sebepleri, sonuçları ve Türkiye’de kayıt dışı ekonominin sebep, sonuçlarına değinilmiş ve bunun işverenler tarafından nasıl algılandığı üzerinde Siirt ilinde bir araştırma yapılarak bulgular değerlendirilmiş ve kayıt dışı ekonomi ile mücadelede çözüm önerilerinde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kayıt dışı Ekonomi, Türkiye, Vergi Politikaları, İşveren.

ABSTRACT

All of the economic activities that should be recorded in national income and still not recorded are called informal economy. In order to prevent this situation, solutions were sought. It is possible to reveal the factors that are effective in the emergence of the informal economy by considering the socio-economic and financial structures formed in the society together. From country to country, its impact on the informal economy is related to the development index of countries, major economic indicators and the progress of the economy at some level. The high rate of unregistered economic activities in Turkey reveals how dire the situation is.

In this study, the causes and consequences of the informal economy and the causes and consequences of the informal economy in Turkey are mentioned, and solutions are offered in the fight against the informal economy by emphasizing how it is perceived by employers and its reflections on tax policies.

Keywords: Informal Economy, Türkiye, Tax Policies, Employer.

1. GİRİŞ

Kara ekonomi, Gayri Safi Milli Hâsıla içinde kendini hissettirmeyen ekonomik faaliyetlerden biridir. Türkiye’de kayıt dışı ekonomi son zamanlarda sık sık karşımıza çıkan ve çözüm bulunması gereken, ekonomimizin gelişmesinde büyük bir engel olmuş ve oluşan engel kentleşmenin büyümesiyle paralellik göstermiştir. Türkiye’nin sosyo-ekonomik yapısının etkisi büyüktür.

Kayıt dışı ekonomi, çeşitli nedenler ile dikkat çekmeye başlamıştır. Sosyal açıdan, gayri resmi işçiler sosyal koruma ve sigortadan yoksundur, bu da gelir beklentilerini olumsuz etkileyebilir ve eşitsizlik ve yoksulluk için daha geniş sonuçlar doğurmaktadır. Kayıt dışılık aynı zamanda işgücü piyasası sonuçlarını da etkiler, net etki net olmasa da çeşitli kanallar aracılığıyla verimlilik ve büyüme. Vergi geliri kayıplarıyla

¹ Bu çalışma Doç.Dr. Mehmet DAĞ danışmanlığında İdris Cüci tarafından hazırlanan “İşverenlerin kayıtdışı ekonomiye yönelik tutumu: Siirt ilinde bir alan araştırması” başlıklı yüksek lisans tezinin gözden geçirilmiş ve güncellenmiş halidir.

ilişkili mali çıkarımlar, bu da kayıt dışı ekonomiyi özellikle mali konsolidasyon dönemiyle karşı karşıya olan OECD ülkeleri için geçerlidir. Genellikle ekonomik anlamına gelmektedir. Ölçülmemiş veya vergilendirilmemiş olacak şekilde yeterince gizlenmiş faaliyetler ve işlemler ve ekonomik ajanların en azından pasif bir şekilde bu faaliyetleri kamuoyunun dikkatine sunduğunun farkında olduklarını varsaymaktadır (Andrews vd., 2011).

Kayıt dışı ekonominin, durumunu değerlendirmek ve çalışmalara yol göstermek, ölçülmesinde zorluklar yaşandığı için farklı yöntemler denenmiştir. Türkiye’de kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin yüksek oranda olması, durumun ciddiyetini ortaya koymuştur. Bu durumun önüne geçilebilmek için çözüm önerileri aranmaktadır (Azaklı, 2009).

Kayıtlı olmayan ve kayıtlı ekonomi olmak üzere ikiye ayrılan varlık ekonomistlerin dikkatini 1970 senesinin sonlarına doğru çekmiştir. 1950 yıllarında ve 1960 yıllarında şehirlerde oluşan göç hareketi sonucunda açıkça beliren gayri resmi sektör resmi kurumlara bağlı olmayan birtakım kesimlerin varlığı olduğun için önce sosyal çalışmacılar tarafından inceleme konusu olmuştur (Acar & Merter, 2019).

2. KAYIT DIŞI EKONOMİ: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Kayıt dışı ekonominin tanımı hakkında ekonomistler arasında ortak bir fikir yoktur. Kayıt dışı ekonomi: paralel, gayri resmi, ikincil, gölge, gizli, formel olmayan ekonomi olarak isimlerde almıştır (Erdem, Şenyüz, & Tathioğlu, 2011).

Kabul görmüş bazı kayıt dışı tanımları şöyledir;

“Ekonomik faaliyetin var olması yani gerçekleşmiş olması ama bu faaliyetle ilgili kayıtların yapılmaması, kamu idaresinin denetimi dışında kalan her türlü ekonomik faaliyettir (Derdiyok, 1993).

“Kayıtlarda gözükmeyen, ölçülemeyen, vergilendirilemeyen yasal veya yasadışı gelir yaratıcı ekonomik faaliyetlerdir” (Akbulak & Tahtakılıç, 2003).

Kayıt dışı ekonomi “yasadışı”, “yeraltı”, “karaborsa” veya “gri piyasa” olarak damgalanma eğilimindedir. Genellikle "gölge ekonomisi" olarak adlandırılır ve yasadışı veya etik olmayan faaliyet olarak nitelendirilmiştir. Kayıt dışı işçilerin büyük çoğunluğu büyük olasılıklara karşı dürüst bir hayat kazanmaya çalışmışlar. Gölgeelerde çalışmak yerine, birçok kişi kamusal alanlarda çalışır ve topluluklara ve ekonomilere büyük katkılar yapar.

Genel anlamı ile kayıt dışı ekonomini tanımını farklı ekonomistler tarafından birbirine benzer tanımlar yapılmıştır. Yani bir ekonomik faaliyet gerçekleşmiş ama farklı sebeplerden ötürü bu faaliyet vergilendirilmemiş ve kayıt altına alınmamıştır.

2.1. Kayıt dışı Ekonominin Ortaya Çıkma Nedenleri

Hükümetler tarafından sıklıkla ele alınan konular formel ekonomiyi ortaya çıkaran faktörler olmuştur. Kıtlık ise ortaya çıkan ortak bir fikir olmuştur.

Vergi kaçırma ve kayıt dışı ekonomi ile ilgili ampirik araştırmalar son birkaç yılda, büyüklüğünü ve (özellikle politika) caydırıcılığı anlamaya çalışan fenomenlerin ilgisi nicel bilgi, politika analizini bilgilendirir seçimler, bu fenomenin belirleyicileri hakkındaki hipotezlerin test edilmesini sağlar ve milli gelir hesaplarının doğru bir şekilde oluşturulmasına yardımcı olabilirler. Hatta ampirik analiz geliştiren bazıları kalite hakkında şüphelerini dile getirdi ve bazı önemli önlemlerin kullanılabilirliği yüksek kaliteli verilerin bulunması zor olduğu gerçeğine şaşkıncı olması ne de tesadüf hale gelmiştir. Vergisiz ödemenin belirleyici özelliği genellikle yasa dışıdır, çoğu zaman güvenilir standart veri toplama yapar. Dahası, vergi uyumsuzluğunu ölçmek zordur. Bireylerin kasıtlı olarak gizlemesine neden olmuştur (Slemrod, 2012).

Daha fazla gelir elde eden bireyler ise faydalarını en üst seviyeye getirmek istemişler. Haliyle böyle bireyler çok daha fazla tüketmek isterler. Lakin bireyler elde ettikleri gelirlerden kendilerince yük olarak gördükleri vergi sistemine karşı koyarak vergi vermek istememişlerdir (Sarılı, 2002).

2.1.1. Ekonomik Nedenler

Siyasi politikalar sonucunda ülkelerde uygulanan ekonomik faaliyetler kayıt dışı ekonominin ortaya çıkmasını etkilemiştir. Kayıt dışı'nın ekonomik nedenlerinde; ülkelerin kalkınma seviyeleri, kişi başına düşen gelirler düzeyi, işsizlik, tarımsal ve hizmet sektörlerinin ekonomideki payları ve gelirlerin dağılımında oranlar gösterilmiştir (Sevindik, 2019).

Ülkelerin sahip olduğu ekonomik sistemlerin ve yapısal özelliği kayıt dışılık için uygun bir zemin oluşturma ihtimalini oluşturmuştur. Kayıt dışı ekonomi daha çok az gelişmiş ülkelerde yaygın olmuştur. Çünkü bu tarz ülkelerde bürokrasi yoğun, sınırlamalar bir hayli çok ve ekonomik düzenlemeler yoğundur (İlgin, 1999).

Kayıt dışı ekonominin çok olduğu ülkelerin en büyük sorunlardan birisi enflasyon olmuştur. Daha çok artan oranlı gelir vergisi bulunan ülkeler de gelir diliminde kayma ve vergi mükellefleri gelirlerin de artma olması sonucu üst gelir dilimine geçerek vergi yüklerinde artış gerçekleşmiştir (Biçer, 2006).

Kayıt dışı ekonomiyi tetikleyen sebeplerden bir başkası ise siyasi yapıların göstermiş olduğu tutumlarıdır. Vergilerin alt kesimlere yansması sonucu küçük işletmelerde yeni yollara başvurmuşlardır.

2.1.2. Kamu Maliyesinden Kaynaklanan Nedenler

Kayıt dışı ekonomiyi ortaya çıkaran nedenlerin başında vergilendirme sorunu olmuştur. Bunların başında vergi oranlarının yüksek olması gelmiş bir diğer neden ise vergiye karşı oluşan dirençtir.

Kayıt dışı ekonomiden bahsedildiği zaman hemen "vergi vermeme" akla gelmektedir. Haliyle mali sebeplerin önemini daha da ortaya çıkarmıştır. Bazı kişilerce kayıt dışı ekonominin "vergi vermeme için ortaya çıkarmadıkları faaliyetler" şeklinde tanılandırılmıştır. Vergi yükümlülükleri, kendi başına bir kayıt dışılıktır. Bireyler her ne kadar yüksek bir oranda gelir elde etseler bile vergi yükünü ekonomik gücüne göre fazlaca algırlarlar. Mükellefler kendilerinden karşılıksız alınan vergilerin kendilerince birer külfet görüp ekonomik güçlerince yüksek hissediler ve bu yükten kurtulmanın yollarının aramışlardır. Vergilerle yapılan kamusal mal ve hizmetlerin vergi vermeyen bireyler tarafından da yararlanılması vergi veren mükelleflerin vergi vermeme için bir kaçış arayışına girmişlerdir (Akbeş, 2014).

Vergi oranlarının ekonomik faaliyetlere etkisi ekonomistler tarafından kanıtlanmıştır. Arthur Laffer'ın gerçekleştirdiği, arz yönlü iktisat önemli bir dayanağını meydana getiren vergi gelirleri ve vergi oranlarının ilişkisidir. Arthur Laffer ortaya konulan vergi oranının belli bir noktadan sonra vergi gelirini azaltacağını belirtmiştir. İnsanlar bu noktadan sonra çalışmak yerine vergi vermeden para kazanma yollarını için arayışlara girerler. Vergi oranları artışa geçmesiyle ekonomik faaliyetlerde değişiklikler azalmaz sadece yüksek olan vergi oranlarının varlığıyla kayıtlı ekonomiden formel ekonomiye kayar. Kayıtlı ekonomide küçülme görülür (Acar & Merter, 2019).

Kayıt dışı ekonomiye sebep olan mali nedenlerden bir başkası da muhasebe hizmetlerinin yeterince olmamasıdır. Kişiler ile vergi idaresi arasında ilişkiyi kuran mali müşavirler oluşan vergi kayıpların önlenmesi için önemli bir yere sahip olmuşlar (Acinöroğlu, 2013).

Mükellefin vergiye tepki göstermesinde yönetimin de etkisinin olduğu zamanlar olmuştur. Haliyle, vergi kaçırma içgüdü'sü, vergiye uyumsuzluktan kaynaklanıyor olabilir. Denetimlerin ve cezanın düşük olması, riski göze alma eğiliminin güçlü olması, vergi oranının yüksek olması kaçakçılık eğilimi için bir yol gösterse de kayıt dışılığı azaltmak için vergi idaresinin mevzuattaki boşlukları giderici çalışma yapması ile mümkündür (Akalın & Kesikoğlu, 2007).

2.1.3. Çalışma Hayatından Kaynaklanan Nedenler

Kişilerin kazançlarını artırma, sosyal katkılardan ve gelir vergisinden kaçınmak için kayıt dışı onlar için bir çözümdür. İşverenlerin amacı, maliyetleri azaltmaktır. Kayıt dışı çalışmanın ortaya çıkmasına, farklı ölçülere göre bakılsa bile aynı anda birlikte olmalarından dolayı katkı sağlayan üçetkenden söz edilmiştir (Aksoy, 2019):

- Kişiselleşmiş hizmetlerinden kaynaklı ailelerde ve bireylerde farklı talepler oluşur.
- Çalışma mevzuatının katılığı neticesinde üretim sürecindeki bölünmelerin olması.
- Bilgisayar kullanımı gibi hafif teknolojinin yayılma etkisi ile istihdam imkânı sağlayan hizmet faaliyetlerine yeni alan katan hafif teknolojiler.

Etkin çalışan sosyal güvenlik sistemlerinin, sisteme kayıtlı olan mükelleflerin elde ettikleri fayda ve kayıt dışı kalanların elde edecekleri faydayı karşılaştırmalarını kolaylaştırmakta ve bir tercihte bulunmalarını sağlamıştır (Aktan, 2010).

2.1.4. Sosyal Nedenler

Bireylerin devlete olan güveni ve onların ahlaki değerlerinde kayıt dışı ekonominin boyutlarını etkilemiştir. Aldıkları eğitim ve vergi bilincinin olmaması nedeniyle insanlar vergiden kaçarak informel ekonomiye yönelirler.

2.1.5. Teknolojik Gelişmelerden Kaynaklanan Nedenler

Teknolojinin gelişmesiyle bireyin kas gücüne olan ihtiyaç azalmış ve birey kazanç için yeni yollara başvurabilir.

2.1.6. Psikolojik Nedenler

Kişilerin kayıt dışı faaliyetlerden aldığı duygusal haz psikolojik faktörlerin başında gelir. Eskilerin köy hayatı günümüzde hobi olarak yapılan bağ ve bahçe işleri artmaktadır. Karmaşık kimlikten çıkma arayışları ve toplumda etkin olma istemeleri kayıtlı ekonomik faaliyetlerin az olması bireyleri kayıt dışı faaliyetlere itebilir. Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin büyük oranda olması bireyleri kayıt dışılığa itmede cesaretlendirmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda kayıt dışı faaliyetlerin büyük oranda olduğunu gösteren tahminlerin olması bir kayıt dışılık sebebidir (Azaklı, 2009).

2.2. Kayıt dışı Ekonomiyi Ölçme Yöntemleri

Kayıt dışı ekonominin büyüklüğünü hakkında tespitte bulunmak bir hayli güçtür. Çünkü kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin açık olmaması ve bu faaliyetleri tespit edenler tarafından bir ceza yeme ihtimalleridir. Kayıt dışı ekonomiyi ölçmede farklı yöntemler bulunmaktadır. Dolaylı ölçme ve doğrudan ölçme olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bunlar ayrıntısı ile açıklamaya çalışılmıştır.

2.2.1. Doğrudan Ölçme Yöntemi

Bu yöntemin temel esası soru cevap yoluyla yapılan bir çalışmayla kayıt dışı ekonominin tahmin etmektir. Bu yöntem aracılığıyla bireylere ve kuruluşlara yaptıkları faaliyetlerin ne kadarını kayıtlı ve ne kadarını kayıtsız ekonomiye yansıtıldığı hakkında bilgi almak için sorular sorulur ve kayıt dışı ekonomi hakkında bilgi almak istenmiştir. Bir nevi anket çalışmasına dâhil olan kuruluşlar ve kişilerin verdikleri cevapların güvenilirliği azdır çünkü kayıt dışı ekonominin yasal olmaması, vergiden kaçınma gibi nedenlerden ötürü yasalardan kaçmak isterler ve kendilerini ifşa etmek istememişler (Önder, 2001). Anket yöntemiyle kayıt dışılık hakkında tahminde bulunmak ülkelerce tercih edilmiştir (Schneider & Enste, 1999).

Bu yöntemde kişiler sorulara cevap verirler ama verdikleri cevapların ne kadar objektif olur onu kestirmek bir hayli güçtür. Çünkü verdikleri cevapların kendilerine bir ceza verileceğini düşündükleri için yanıltıcı yanıtlar vermişler.

2.2.2. Dolaylı Ölçme Yöntemleri

Makroekonomik göstergelerin zamanla değişmesini dikkate almaktadır. Dolaylı yaklaşımlar içinde; gayri safi yurt içi hasıla yöntemi, istihdam yöntemi, vergisel yöntem, parasal yöntem ve parasal yöntemin alt başlıkları olan sabit oranlı yöntem, işlem hacmi yöntemi ve ekonometrik yöntem gibi farklı yöntemleri kullanılmaktadır. En yaygın kullanıma sahip olan ise parasal yöntemdir (Erkuş & Karagöz, 2009).

Bu yöntemler aşağıda ele alınmıştır.

2.2.2.1. Gayri Safi Milli Hâsıla (GSMH) Yöntemi

Gayri Safi Milli Hâsıla hesaplamasında gelir, üretim ve harcama yöntemlerinin birisi kullanılmıştır. Kullanılan yöntemlerin hangisi kullanırsa kullanırsın sonuç olarak değişmemesi gerekir. Kayıt dışı ekonominin varlığını ortaya koyan farklı yöntemlerin olması sonuçların farklı çıkması sonucu olarak farklı yollara sebep olur. Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin varlığının kabul görmesi sonucu gelir yöntemi ve üretme yöntemine göre hesaplanmakta olan GSMH'nin düşük çıkması, harcamaya göre hesaplanmakta olan GSMH'nin ise daha yüksek çıkması beklenmiştir. Gelir-üretim ölçüleri ve harcama ölçüsü arasında oluşan farklar kayıt dışı ekonomini boyutunda ne kadar ölçü var olduğu söylene bilinir (Aliyev & Hopoğlu, 2016).

2.2.2.2. İstihdam Yöntemi

İstihdam yöntemi yani işgücü; toplam işgücüne katılımın aynı kabul edildiği varsayılırsa, kayıt altındaki ekonomide işgücüne katılımdaki bir artışın olması, kayıt dışı ekonomik faaliyetler de bir artışın varlığını ifade etmektedir (Derdiyok, 1993).

Kayıtlı olmayan ekonomik faaliyetten bahsetmek varsayımı, işgücü arzı nüfusun hepsine oranıyla istihdamın tüm nüfusa olan oranı zamanla birlikte hareket etmesi öngörülür. Kayıt dışı ekonominin var olması ise istihdamın nüfusa oranı belirli bir oranda kalır. Yöntem basit olmasına rağmen iki olumsuz yönü vardır. Birincisi faaliyette bulunanları hesaplamamakta ve ölçmemektedir. Aynı kişiler hem kanunen sakıncası olmayan bir işte hem de kayıt dışı bir işte faaliyet görünebilirler. İkincisi, sosyal sebeplere neden olarak oranlardaki değişimler öngörülebilir. Bunlardan ötürü yöntemden elde edilecek tahminler yanlış sonuçlara doğurabilir (Erkuş & Karagöz, 2009).

İşgücüne katılanların hesaba katıldığı ama onlarında kayıt dışı faaliyetlerde bulunabileceği göz ardı edilmiştir.

2.2.2.3. Vergisel Yöntem

Toplanan vergilerin başka bir amaca hizmet etmesi ile ilgili verilerden yola çıkarak kayıt dışı ekonomi tahmin edilmeye çalışılmıştır. Daha fazla tercih edilen yöntem ise vergi incelemeleri sonucundan sonra elde edilen verilerden kayıt dışı ekonomi tahmin edilmesidir. Fakat efektif oranlar ile teorik vergi oranlarının karşılaştırılması ile de kayıt dışı ekonomi tahmininin de buluna bilinir (Azaklı, 2009).

Vergi incelemesinin bir sonucu olarak, kayıt dışı ekonomi, vergi mükellefleri tarafından beyan edilmeyen gelir miktarı kaydedilerek tahmin edilmektedir. Vergi mükellefinin beyanını kontrol ederken bir hata varsa düzeltin ve vergi matrahı farkını bulunması (Derdiyok, 1993).

Bu yöntem toplanan vergilerin oranına bakılarak kayıt dışının ne oranda olduğunu tespit etmeye yarar.

2.2.2.4. Parasal Yöntemler

Kayıt dışı ekonominin ne kadar büyük olduğunu bulmak için parasal yöntem kullanılır. Yöntem için de sabit oran yöntemi, işlem hacmi, ekonometrik yöntem gibi her biri farklı üç yöntem bulunmaktadır. Bu yaklaşım, parasal istatistik kullanılarak kayıt dışı ekonomi büyüklüğü tahmin edilmek istenmiştir. Parasal yöntem; İşlem Hacmi, Sabit Oran ve Ekonometrik Yaklaşım gibi farklı üç yolla hesaplanmıştır (Ay, Sugözü, & Erdoğan, 2014).

2.2.2.4.1. Sabit Oran Yöntemi

Yaklaşımında kayıt dışı ekonominin büyüklüğünü bulmak için para piyasası hareketlerini izlenmiştir. Kayıt dışı ekonomide genel olarak ödemeler peşin yapılmakta ve çek, senet gibi işlemlerin yapılmadığı varsayılmaktadır. Bu yaklaşımda göze çarpan en büyük eksiklik, kayıt dışı ekonomik faaliyetlerde ödeme işlemlerin nakit olarak kabul edilmekte ve paranın dolaşım hızının kayıt altındaki kayıtsız ekonomide aynı olduğu kabul görülmüştür. Lakin kayıt dışı ekonomide çek, senet işlemleri ile ödemeler yaygın ve paranın dolaşım hızı da kayıtlı ekonomiden daha yüksektir olmuştur (Derdiyok, 1993).

Bu yöntemin temel esası peşin paranın dolaşımdaki hızıdır diğer ödeme yöntemlerini hesaba katmamaktadır ve böylece doğru bir sonuç elde edilmemektedir.

2.2.2.4.2. İşlem Hacmi Yöntemi

Amerikalı iktisatçı Edgar Fisher bunu kullanmıştır. Yaklaşımında, Edgar Fisher'ın miktar teorisince eşitliğe dayanarak işlem hacminin milli gelince oranının değişikliğinden kayıt dışı ekonomisinin ne kadar büyük olduğunu tahmin edilmek istenmiştir. Yaklaşımın sabit oran yöntemine kıyasla avantajlı olduğu yönü, kayıt dışı ekonomide peşin para ile yapılan ödemelere ek olarak çek-senet aracılığıyla ödeme araçları dikkate alınmıştır. Yaklaşımın eksik yanı, paranın aktif olma hızı kayıtlı ve kayıt dışı ekonomide aynı olduğu ve işlem hacminin miktarı hesaplanmasında günlük çıkmasıdır (Sarılı, 2002).

2.2.2.4.3. Ekonometrik Yöntem

Yaklaşımına göre, nakit paranın ekonometrik denklemin kullanılarak kayıt dışı ekonominin büyüklüğü tahmin edilmiştir. Yaklaşımın temelini, formel ekonomide ödeme şeklinin nakit para olduğunu, paranın dolaşım hızı kayıt altındaki ve kayıtsız ekonomide aynı olduğu varsayılmıştır. Nakit para talebi, vergilerin uygulanma ve uygulanmama durumlarında ayrı hesaplanmakta ve ortaya çıkan rakam arasındaki farkın kayıt dışı ekonomiyle ilgili nakit para seviye tespiti yapılmıştır (Biçer, 2006).

Paranın dolaşım hızını bir denklem sayesinde anlamaya çalışan bir yöntemdir.

2.3. Kayıt dışı Ekonominin Etkileri

Kayıt dışı ekonomi etkisi hakkında olumlu ve olumsuz etkilerin üzerinde durulur iken, bunların içinde olumsuz etkilerin varlığı günden güne artmıştır. Kayıt dışı ekonomi daha çok olumsuz ekonomi, rekabet ve sosyal güvenlik sistemi üzerinde olmuştur. Kayıt dışı ekonominin biraz bile olsa olumlu yanı vardır.

2.3.1. Kayıt dışı Ekonominin Olumlu Etkileri

Kayıt dışı ekonominin ilki olumlu etkisi kayıtsız ekonomi ve GSMH rakamları arasındaki pozitif yönlü ilişki gösterilmiştir. Kayıt dışı ekonominin arttığı durumlarda GSMH rakamlarının yüksek çıkmasının iki sebebi bulunmuştur. Birincisi kayıt dışılığın arttığı dönemlerde ücretin ödenmesinde vergiye katılmadığı için emek talebinin emek fiyatının esnekliği yüksek varlığı kabul edilirse emek talebinin artmasıdır. İkincisi ve en önemlisi, GSMH tek başına tüketimden etkilenen ve tüketimde artışın olmasıyla çarpan etkisi ile GSMH seviyesinde artış olacaktır (Batrel, 2016).

Araştırmacılara göre kayıt dışı ekonomiyi olumlu yanı kayıt dışı ekonomiyi, yararlanılabilecek dinamik ekonomik büyümenin bir tohum yatağı olarak görülmeli ve hem işçilerin hem de daha büyük ekonominin yararı için beslenmelidir." Gayri resmi büyüme ekonomileri"nin temsil ettiğine inanmak Orta İtalya, Küba Miami ve Hong Kong, ülke için gerçek ve güçlü ekonomik etkiler yarattı içlerinde çalışan bireyler ve özelliklerinin başka ortamlarda da kopyalanabileceği ve her biri, kolayca uyarlanamayan benzersiz özelliklere sahip gibi görünse de vakalar şunu önermektedir: hükümetler, özellikle bölgesel ve yerel yönetimler, desteklemede oynayacakları kilit rollere sahiptir. Vergi politikası, basitleştirilmiş düzenleme ve iş hizmetleri açısından girişimci ruh: "bu faaliyetlere yönelik olumlu resmi duruş, artı eğitim, kredi ve pazarlama desteği programlar, her durumda, gelişmelerinin olmazsa olmazı olarak ortaya çıkıyor.". Bu olumlu duruş, çok küçük olduğunu kabul etmeyi içerir. İmalat firmaları bir varlıktır ve şehirlere karşı bir yükümlülük değildir ve vergi ve diğer politikaları oluşturur. Onlara yardım ederken, aynı zamanda iş ve sağlık kuralları ihlallerini azaltmaya çalışırlar (Losby, ve diğerleri, 2002).

Kayıtlı ekonomide yüksek maliyetler, eksik kapasite kullanılması ve kıt kaynakların olması gibi nedenlerden ötürü bütün bireylere iş oluşturma imkânsızlaşmıştır. Kayıt altındaki sektörlerde çalışanların eğitim seviyeleri belirli bir seviyeye gelmiş ve ayrıca tecrübeli eleman olmuşlar (Bülbül, 2014).

"Gelirlerin kazanılması aşamasında kayda alınmayan gelirlerin harcama aşamasında kayda alınabilir. Aynı şekilde kayıt dışı ekonomi, ekonomik katma değer yaratma açısından yüksek ekonomik büyüme oranları yaratılmasına yardımcı olmuştur." (Sarılı, 2002).

Kayıt dışı ekonomi, vergi konusu olan gelirleri azaltma sureti ile fiili vergi oranında azalma olur. Bu azalma kullanıma hazır geliri artırmıştır. Bu durumda ekonomi içinde atıl kapasitenin var olması marjinal tüketim eğilimine dayanarak tüketim malları artmaktadır (Akdağ, 1994).

Kayıt dışının faydaları arasında olan başka bir özellik de kayıt dışılığın toplumda sosyal patlamaları engelleyeceği görüşü olmuştur. Buna göre mükellef ağır vergi yükü altında ezilmekte, dolayısı ile hayatlarının devamı açısından vergi kaçırmak istemişlerdir (Sarılı, 2002).

Teorik olarak kayıt dışı ekonominin olumlu yanları görünse bile uzun dönemde birçok olumsuz etki ile birlikte karşımıza çıkar. Kayıt dışı ekonominin olumlu etkilerine kanmayıp kayıt dışı ekonomiyle mücadeleyi bırakmamak lazım gelir.

2.3.2. Kayıt Dışı Ekonominin Olumsuz Etkileri

Kayıt dışı ekonominin olumsuzlukları çoktur. Bunların ilki ekonomiye olumsuz yanındır; küçülen kayıtlı ekonominin sebebi büyüyen kayıt dışı ekonomidir. Hali ile devletin de vergi gelirleri azalmış olur. Azalan vergi gelirlerine alternatif iki seçenek ararlar; ilki borçlanmadır. Bütçe açığını merkez bankasının ara girmesiyle para basmak ile giderilmesi, enflasyonun yükselmesi sonucu gelir dağılımında bozulmalara sebep olmuştur. Kayıt dışı ekonomi sonucunda bireylerin bir kısmı vergi dışı kalırlar. Vergisini tam ödeyen ile ödemeyen bireyler arasında adaletsizlik çıkmıştır. Resmi kayıtlarda olmayan kayıtsız ekonomi sadece kayıtlı ekonomik göstergelere baktığımızda gerçek olan değerlerden farklı göstergeler ile karşılaşırız. Resmi ekonomik göstergeler sadece kayıtlı ekonominin göstergelerinden oluşur. Böyle durumlarda akıllıca kararlar ortaya çıkmaz. Kayıt dışı ekonominin bir başka sebebi ise rekabettir. Başka bir ifade ile kayıt altında olan sektörlerde faaliyette bulunan şirketlerin, vergi, sigorta ve diğer keseneklerden ötürü üretim maliyetleri artmıştır (Elgin, 2012).

2.3.3. Kayıt dışı Ekonomi ve Gelir Dağılımı

Meydana gelen gelirin, toplumdaki kişilere nasıl paylaşması gerektiğini gösteren ekonomiye gelir dağılımı denir.

“Küresel gelirin kişilere göre dağılımını: Üst kesimin %20’si, toplam gelirdeki %80’ini kendisinde tutmuştur. Ekonomideki kişilerin hepsi hayat boyunca üretim sürecinde oluşan emek, sermaye ya da servetleri ile katkı sağlayarak hayatta var olmak için yeterli bir gelir sağlamak durumunda olmayabilirler (DPT, 2001).

Lorenz Eğrisi, gelir dağılımında meydana gelen adaletsizliği göstermektedir. Grafikte eksenlerin her ikisinde de yüzde değer bulur. Max Otto Lorenz’ın gelir dağılımı adaletsizliğini belirtmek amacı ile 1905 yılında geliştirmiştir (Biçer, 2006). “Eğri üzerinde x eksenini üzerindeki değerin y eksenini üzerindeki dağılımı yüzde kaçına denk olduğunun yüzdeyle gösterilmesidir. Gelir dağılımı çapraz olarak ikiye bölen doğruya "tam eşitlik" doğrusu denir. Bunun sonucunda ülkedeki hane halklarının yüzde 50’si gelirin yüzde 50’sine, yüzde 80’i ise gelirin %80’ine sahip olmuştur. Zaman içerisinde eğrinin tam eşitlik doğrusundan uzaklaşması o ülke için gelir dağılımının bozulduğunun işareti olmuştur. Dikey yönde milli gelirin birikmiş yüzdesi %20’lik pay halinde; yatay eksenindeyse nüfusun birikimli yüzdesi %20’lik dilimler oluşturacak şekilde gösterilmiştir” (Biçer, 2006).

“Gini katsayısı, frekans dağılımındaki eşitsizlik derecesini ölçer. Gini katsayısı, bir ülkenin milli gelir dağılımının eşit olup olmadığını ölçmek için kullanılan bir katsayıdır. Bu katsayı, daha büyük eşitsizliğe karşılık gelen 0-1 ile daha yüksek değerler alır. Örneğin, kişi başına geliri aynı olan bir toplumun Gini katsayısı 0 olduğunda, aynı gelire sahip tüm toplumların Gini katsayısı 1’dir. Gini katsayısı, Lorenz eğrisinin üzerindeki alanın 45 derece denklem çizgisinin altındaki alana bölünmesiyle elde edilir.” (Biçer, 2006).

Devletlerin ve hükümetlerin izledikleri politikalar, kamu harcamaları, bütçe dengeleri ve vergi politikaları gelir dağılımı üzerinde vasıtalı ya da vasıtasız etkide bulunmuştur. Örneğin 2. Dünya Savaşı bittikten sonra gelişmiş kapitalist ülkelerde faaliyet gösterilen Keynes ekonomisinin politikalarının ya da az gelişmiş ülkelerin ithal ikameci sanayileşme stratejileri vergi politikaları yönünden gelir dağılımı üzerinde çok etki oluşturmuştur (Önder, 2001).

2.3.4. Kayıt Dışı Ekonomi ve Büyüme

Ekonomik büyümeye temas eden ana faktörler; nüfus, işgücü, ekonomik oturmuşluk, teknolojik gelişmeler ve anapara birikimidir. Ekonomik büyüme için mevcut ekonomik kaynaklarının etkili kullanılması ve bu kaynaklara yenilerinin ilave edilmesi gerekmektedir. Bu hali ile iki ürünün üretildiği bir piyasada üretim olanakları eğrisi ile tasvir etmek mümkündür. Bir koordinat düzlemi üstünde bir pazarda piyasaya sürülen iki farklı çeşit ürünün bileşiminin oluşturduğu bağlantı noktalarının birleşmesiyle elde edilen eğriye, üretim olanakları eğrisi denilmiştir. Üretim olanakları eğrisi, pazarda bulunan üretim aktörlerinin üretime katılması, mevcut teknolojik ilerlemelerden de üretim aşamasında faydalanılarak hiçbirinin atıl olmaması teorisi, bilinen bir tarihte üretilmesi olası olan ürün bileşimlerini vermiştir. (Dinler, 2009).

Ekonomik kalkınma, ülke ekonomisinin üretim yapısında iyileştirme olması ve daha yüksek bir düzeye çıkarılması, toplam gelirin o ülke vatandaşları arasında adil bir şekilde dağıtılması yoluyla refah düzeyinin yükseltilmesi anlamına da gelmektedir. Ekonomik kalkınma, ekonomik büyümeyi içeren bir kavramdır. Bir ülkenin refah ve yaşam standartlarını yükseltirken ekonomik faaliyetlerin verimliliğini artırmayı hedeflerken ekonomik büyüme de gerçekleşmiştir. Ekonomik kalkınma, gelişmekte olan ülkelerin en çok üzerinde durduğu konu ve ekonomik büyümeden önce ulaşılmaması gereken bir hedeftir. Gelişmiş ülkelerde temel amaç ekonomik büyümedir (Akdağ, 1994).

Ekonomik büyüme, bir ekonomide kişi başına reel çıktıda artış ifade eder. GSMH ne kadar büyükse, ülke o kadar gelişmiştir.

2.3.5.1. İstihdam Türleri

İstihdam türleri beş başlık altında toplanmıştır. “Bunlar; daimî çalışanlar, günlükçüler, çırak veya stajyer, istihdam şirketi ve taşeron firmalarının sağladığı personel, müteahhit ve taşeron firmalar tarafından işe alım olarak sıralanabilir”. “Yarı zamanlı ise belirlenmiş saatlerde çalışılmaktadır, ancak tam zamanlı bir çalışmadan daha az çalışma saati söz konusudur. Örnek olarak Pazartesi-Perşembe 12:00-14:00 zaman diliminde olduğu şeklinde” (Acar & Merter, 2019).

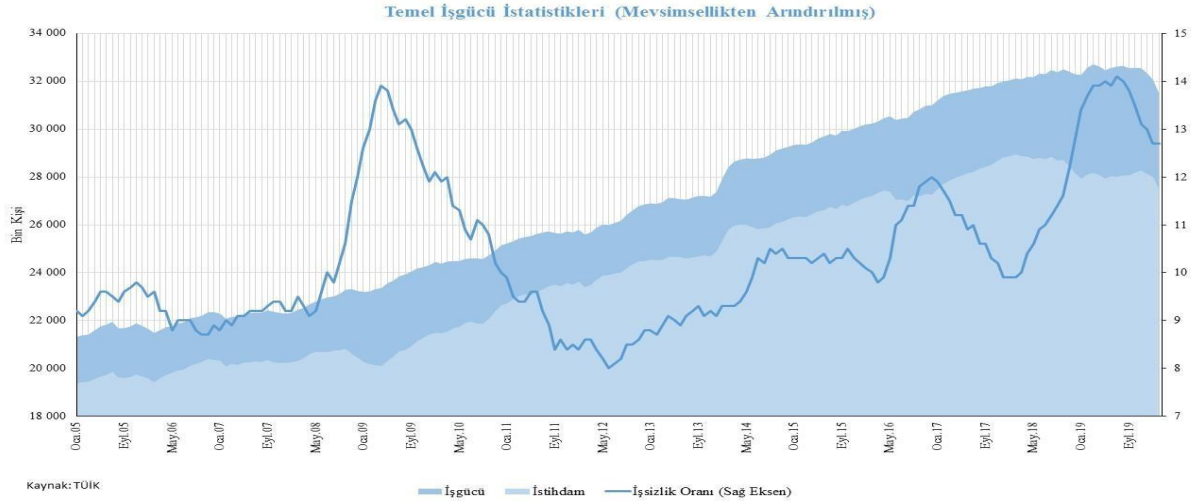
2.3.5.1.1. İstihdam Oranı Nedir?

Çalışmaya hazır bireylerin toplamı, ne şekilde kullanılmakta olduğu bilgisine istihdam denmektedir. Çalışanların çalışma yaşı ve nüfusa oranı baz alınıp hesaplanan orana istihdam oranı denir. Kastedilen aktif çalışanlardır. Çalışan iş sözleşmesine bağlı olan kişidir. Sözleşmenin çalışana bağlayıcı kılması için şartlar yazılı ve çalışma anından başlayıp iki ay içinde çalışana sunulmalıdır (Güran, 2004).

İstihdam açısından asgari standartlar T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığınca belirlenir. İşverenler kendi işletme alanlarını kapsayan kurallar veya haklar ekleyebilirler. Kayıt dışı ekonomiyle bağlantılı kayıt dışı istihdam bütün ülkelerde önemli ekonomik, sosyal sorun oluşturmıştır (Cesur & Çelikkaya, 2014).

Kayıt dışı istihdam boyut ve yapısı itibarıyla tüm ülkelerde sorun olarak görülmekte ama her ülkede fark görülmüştür. İleri ekonomi ve gelişmekte olan bazı ülkelere kayıt dışı istihdamın boyutu düşük iken sorunun asıl temelinde sosyal yardım suuistimalleri yabancı uyruklu kaçak işçilik faktörleri etkin olmuştur (Delibaş, 2017).

Ülkemizde istihdam oranı verileri 11 Mayıs 2020 tarihinde açıklanan işgücü istatistiklerine şekil 4'e bakıldığında işsizlik oranı Şubat döneminde yüzde 13,6 seviyesine gerilemiş. İşsizlik oranı 2020 yılı Ocak dönemi yüzde 13,8 idi. İstihdam sayısı ise 26 milyon 753 bin kişi, istihdam oranı yüzde 43,1 oldu. Mevsimsel etkilerinden arındırılmış veri dikkate alındığında ise; İstihdam oranları, %44,3 gerçekleşmiş, işgücü ise 2020 yılı Şubat ayında 31 milyon 505 bin kişi, işgücüne katılma oranı ise %50,7 gerçekleşmiş, bu gelişmeler sonucunda mevsimsel etkiden arındırılmış işsizlik oranı Şubat 2020 döneminde %12,7 olmuştur.

Şekil 1: Temel İşgücü İstatistikleri(Mevsimsellikten Arındırılmış) **Kaynak:** TÜİK, 2020

İstihdam edilen kişi sayısı Eylül 2020'de bir önceki yılın aynı ayına göre 733 bin kişi azalarak 27 milyona, istihdam oranı 2,0 puan azalarak %44,1'e geriledi. Bu dönemde tarım sektöründe istihdam 350.000 azalmış, sanayi sektöründe istihdam 29.000 azalmış, hizmetler sektöründe istihdam olanakları

520.000 azalmış ve inşaat sektöründe istihdam 166.000 artmıştır. Tarımda istihdam oranı %18,5, sanayi %19,9, inşaat sektörü %6,3 ve hizmet sektörü %55,3'tür (TÜİK, 2020).

2.3.5.1.2. Kayıt dışı İstihdam

Kayıt dışı istihdam kavramı ilgili birçok farklı tanım yer almıştır. Bu tanımlara kısaca değinirsek;

“Kayıt dışı istihdam; resmi, resmi olmayan sektörde hem de kayıt dışı ekonomik göstergelerde kendi adlarına veya ücretli çalışanların ve faaliyetleri kamunun kayıtlarında olmayan ve istatistik rakamlarına yansımayan ve hesaplanamayan istihdam şekilleridir.”

Avrupa Komisyonunca, kayıt dışı çalışmayı, yasal fakat kamu kesimine bildirilmemiş üretim faaliyetleri olarak tanımlamıştır. Tanımın daha da genişletildiği, ücret karşılığı olmadan yapılan üretim faaliyetlerinin kapsamında olduğu görülmüştür (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, 2012).

Kayıt dışı istihdam; işletmelerin çalışanlarını ilgili kurumlara bilmemesinden kaynaklanan vergi ve sosyal güvenlik primleri gibi yasal olan yükümlülüklerini yerine getirmemesinden kaynaklı ortaya çıkmasıdır

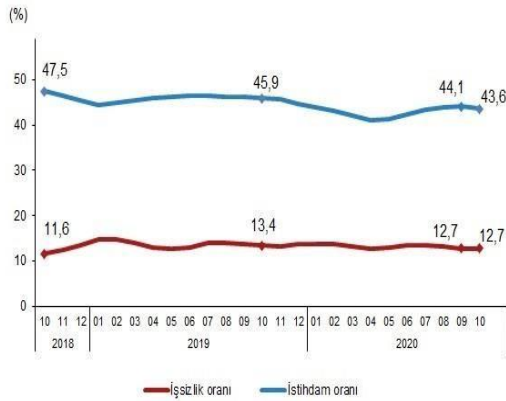
(DPT, 2001).Aşağıdaki grafikten yola çıkarak. TÜİK verilerine göre 2017 yılında toplam istihdam 984.000 kişi arttı. TÜİK verilerine göre 2017 yılında istihdam artışı 520.000 kayıtlı iş ve 464.000 kayıt dışı iş yaratmıştır (Şekil 2). 2017 yılında, yeni istihdam büyümesinde resmi olmayan payda resmen patlak verdi. 2016 yılında yeni istihdam artışları arasında kayıtsız işçi sayısı 174.000 iken, bu sayı 2017 yılında 464.000 kişi artmıştır. Kayıt dışı istihdamda yeni çalışanların oranı 2016'da% 30 iken 2017'de% 47'ye yükseldi (TÜİK, 2020).

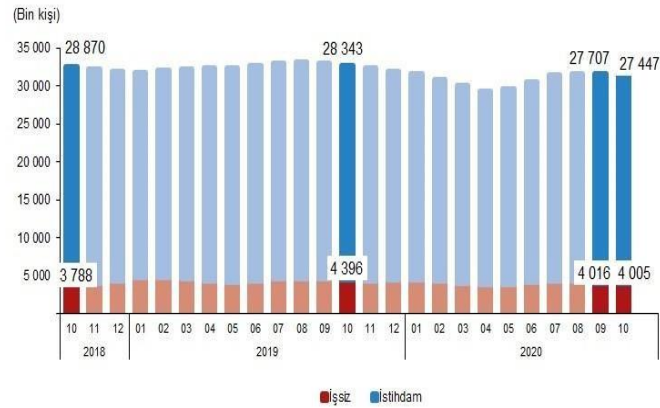
Şekil 2: Genel İstihdam Artışı (2016-2017)

İstihdam edilen kişilerin rakamsal olarak sayıları 2020 yılı Ekim döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre 896.000 kişi azalmış, 27 milyon 447 bin kişi, istihdam oranı ise 2,3 puan azalma ile %43,6 olmuştur.

İşsizlik ve istihdam oranı, Ekim 2018-Ekim 2020

İşsiz ve istihdamda olanlar, Ekim 2018-Ekim 2020

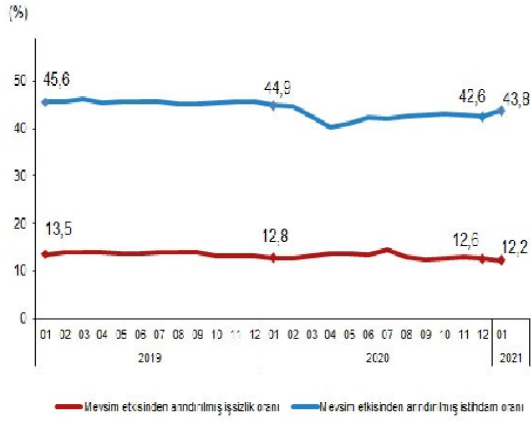

Şekil 3: İşsizlik ve İstihdam oranı Ekim 2018- Ekim 2020 Kaynak: TÜİK, 2020

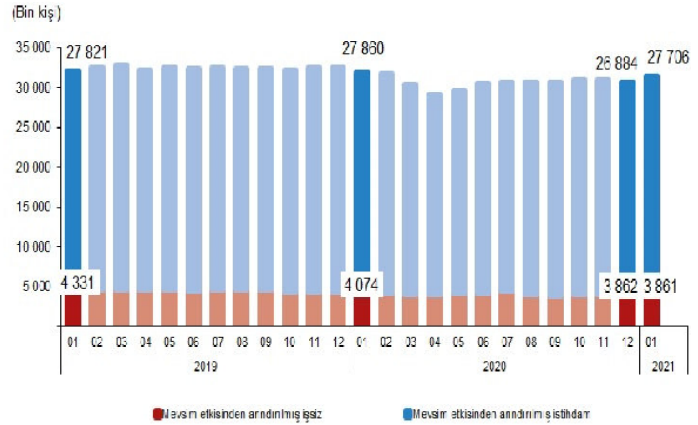
İstihdam edilen bireylerin sayıları tarım sektöründe 242.000, sanayi sektöründe 82.000, hizmet sektöründe 684.000 kişi azalır iken inşaat sektöründe ise 110.000 kişi artmış durumdadır. İstihdam edilen kişi oranı tarımda %17,6, sanayide %20,3, inşaatla %6,4, hizmet sektöründe ise %55,7 olmuş durumdadır. 2021 yılı genel istihdam oranı ise %43,6 olmuştur (TÜİK, 2020).

Mevsimsel etkilerden uzak istihdam oranı %43,8 olmuş durumdadır. Ocak 2021'de 822 kişiden istihdam edilen kişi sayısı bir önceki aya göre 27 milyon 706 bin kişi olurken, istihdam oranı 1,2 puan artarak 43,8'e yükseldi.

İşsizlik ve İstihdam oranı, Ocak 2019-Ocak 2021

İşsiz ve istihdamda olanlar, Ocak 2019-Ocak 2021

Şekil 4: İşsizlik ve İstihdam oranı, Ocak 2019-Ocak 2021 **Kaynak:** TÜİK, 2020

Öte yandan, işgücüne katılma oranı %49,9 ve Ocak 2021'de işgücü bir önceki aya göre 821.000 artarak 31 milyon ve 567.000'e, işgücüne katılma oranı ise 1,2 puan artarak %49,9'a yükselmiştir. 15-24 yaş gençlerin işsizlik oranı bir önceki aya göre 0,7 puan azalarak %24,7'ye, istihdam oranı 0,5 puan artarak %30,1'e yükselmiştir. Öte yandan, bu yaş grubunun işgücüne katılma oranı bir önceki aya göre 0,2 puan artarak %39,9'a ulaşmıştır. Mevsimsellikten arındırılmış istihdamın %54,5'i hizmet sektöründedir. İstihdam edilenlerin %18,6'sını tarım, %21,1'ini sanayi, %5,8'ini inşaat ve %54,5'ini hizmet sektörü oluştur (TÜİK, 2021).

3. TÜRKİYE'DE KAYIT DIŞI EKONOMİNİN BOYUTLARI

Türkiye'de kayıt dışı ekonomi olmasının başlıca nedeni 1980 yıllarında sonra kayıt dışı ekonomiye kaynaklı bir büyümenin yapılmış olmasıdır. Kalkınma ve büyüme olması için yeterli kadar sermaye birikimi olmasından yol çıkarak, 1980 yılından sonra ortaya konulan ekonomi politikaları, sermaye birikimini sağlamak için vergi yükünü kaydırmaca, ayrıca kayıt dışı ekonominin içinde biriken fonların kullanılması hedefler arasında yer alırken ve bu fonların kayıtlı olan ekonomiye dahil olmasında kolaylık olmuştur. Türkiye'de yıllarca kronik hale gelen bütçe açıkları ve bütçe açıklarının finansmanında büyük sorunlar yaşanmıştır. Kayıt dışı ekonominin var olduğu dönemlerde bütçe açıklarından da bahsetmek mümkündür. Bundan hareketle kayıt dışı ekonomiden kaynaklı oluşan vergi kayıpları ve boyutları tahmin edilmek istenmiştir. Ülkedeki bütün sektörlerde karşımıza çıkmakta olan kayıt dışı ekonomiyi ölçmek bir hayli güçtür.

3.1. Dolaylı Ölçme Yöntemlerine Göre Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonomi Boyutları

Dolaylı ölçme yöntemi, makroekonomik sayılara dayanarak yapılarak makro ölçüm yöntemleri diye isimlendirilir. Yöntem de makroekonomik değerlerin zaman içinde olan değişimleri kayda alınmaktadır. Dolaylı yöntemde kayıt dışı ekonomiyi ölçmek için GSMH yöntem, istihdam yöntem, vergi denetim yöntemi ve parasalcı yaklaşım gibi yöntemler kullanılır (Erkuş & Karagöz, 2009).

3.1.1. Milli Gelir Yaklaşımına Göre

Ülkede var olan kişilerin 1 yıl içerisinde üretimden çıkan mal ve hizmetin parasal karşılığına GSMH denir. GSMH harcama, üretim ve gelir ile hesaplanır. Yapılan hesaplama hangi yöntem ile yapılırsa yapılsın çıkan GSMH sonucunun eşit olması beklenir. Fakat kayıt dışı ekonominin varlığı çıkan değerlerin eşitliğini engellemekte, gelir yoluyla hesaplama en düşük, harcama yolu ile ise en yüksek olur. Harcamalar ile gelirler yoluyla ortaya çıkan rakamların arasındaki fark ülkede kayıt dışının boyutu hakkında fikir sahibi olunur. İngiltere'de 1978 senesinde kullanılan yöntem ile kayıt dışı ekonomi boyutunu tespit çalışmaları sonucu GSMH'nin %2,5 ile %3 oranları olarak bulunmuştur. Bu ölçümde dezavantaj ise hesaplanan sonuçların net olmamasıdır. Yapılan hesaplamaların hangisi kullanılırsa kullanılсын çıkan sonuç milli gelirin aynı olması beklenir (Erkuş & Karagöz, 2009).

3.1.2. İstihdam Yaklaşımına Göre

İstihdam yaklaşımı emek girdisine dayanır. Kayıt dışı istihdamı ile emek piyasasındaki farklılıklar izlenmektedir. Kayıt dışı istihdam, aktif çalışan ve işverenler gerçekleşen yapılmaması gereken durumları içinde barındırmaktadır. İstihdam yöntemi nüfusu, sivil iş gücün arzını ve istihdam belirli zaman dilimleri

içerisindeki ilerlemeyi takip ederek kayıt dışı ekonomi büyüklüğü tespit edilmek istenir. Resmi kurumlarda bulunan istatistik verilerine göre istihdam sayısı ile sosyal güvenlik kurumunda kayıtlı istihdam sayısı arasındaki fark da kayıt dışı istihdamın varlığını kanıtlamaktadır (Kıldış & Hayrullah, 2014).

Kayıt dışı ekonomide olan kaçak işçi üç farklı şekilde olmaktadır. Birincisi işçinin resmi kayıtlarda görünmemesidir. İkinci işçi sigortalı görünmekte fakat prim ödemeleri az gösterilmektedir. Üçüncüsü işçi elde ettiği gelirini resmi kayıtlarda görülmemesidir.

3.1.3. Parasal Yaklaşımına Göre

Parasal yaklaşım ilk olarak Guttman (1977) tarafından vadesiz mevduat para stoku oranını ve ödeme alışkanlığının değişmediği sürece sabit olacağı varsayımını geliştirmiştir. Yaklaşımında ekonomi büyüdükçe normal şartların varlığı kabul edilerek işlemler artar ve büyük bir kısmı çek ile gerçekleşir. Para stokunun vadeli mevduata olan oranında düşme gerçekleşir. Guttman kayıt dışılığı yok sayıp paranın dolaşım miktarını hesaplamıştır. Kayıtlı ekonomide olan paranın gelir dolaşım hızıyla aynı olduğu hipotezi kullanılarak kayıt dışı ekonomi büyüklüğü hesaplanmıştır.

3.1.4. Sabit Oran Yaklaşımı

Bu yöntemde göre para piyasası hareketleri izlenip kayıt dışı ekonomi boyutu hakkında fikir sahibi olunur. Burada ekonomik faaliyetlerde kayıt dışı faal olmayan bir kesimin yokluğundan yola çıkılarak dolaşımdaki paranın mevduata oranını zamanla değişmediğini ifade eder. Oranın zaman içerisinde artış olması ise paraya olan talep artar ve böylece kayıt dışı ekonomi de büyüme olur (Aydemir, 1995). Yöntemin zayıf yönü kayıt dışı ekonomi faaliyetinde kullanılan likit paranın ödeme aracı olması ve kayıtlı ve kayıtsız ekonomi de paranın dolaşım aynı olduğu varsayıdır. Lakin kayıt dışı ekonomik işlemlerde çek-senetle gerçekleşen ödeme araçların çok olması paranın dolaşım hızı kayıtlı ekonomiden daha hızlıdır (Sarılı, 2002). Bu yöntem kayıt dışı da en çok kullanılan yöntemdir.

3.1.5. İşlem Hacmi Yaklaşımı

Edgar Feige öncülüğünde parasal oranlı yöntem alternatifidir. Yöntem Fisher miktar teorisinin eşitliğinden yola çıkmıştır. $MV=PT$ olarak bilinir bu eşitlik, M para miktarı, V paranın dolaşım hızını, P fiyatlar genel seviyesi ve T işlem hacmini ifade etmiştir. Bu eşitliğin değişkenliği olan ve işlem hacmini ifade eden T ile GSMH arasındaki ilişki kısa olmayan dönemde sabittir. Modelin avantajı, kayıt dışı ekonomisinde peşin para ile birlikte çek, senet, kredi kartı vs. ödeme araçlarının da kullanan dezavantaj işlem hacmi miktarının hesaplanmasında yaşanan güçlüklerdir (İlgın, 1999).

3.1.6. Ekonometrik Yaklaşım

Bu yaklaşımda amaç, nakit talebini tahmin etmek için ekonometrik denklemler kullanarak kayıt dışı ekonomi büyüklüğünü tahmin etmektir. Temelini kayıt dışı ekonomi de ödemenin peşin parayla ve paranın dolaşım hızı resmi ve gayri resmi ekonomide aynı olduğunu varsayarlar. Nakit para talebi, vergilerin uygulanmakta olduğu ve uygulanmadığı ayrı olarak hesaplanır ve rakamlar arasındaki fark kayıt dışı ekonomi ve nakit seviyesi tarafından belirlenir (Biçer, 2006).

3.2. Doğrudan Ölçme Yöntemlerine Göre Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonominin Boyutları

Kayıt dışı faaliyetlerin yasalara uygun olmaması, kişileri ve kuruluşları bu tür faaliyetleriyle alakalı bilgileri gizleme eğiliminde olmuşlar. Bundanötürü mikro yaklaşım olarak da isimlendirilen doğrudan yaklaşımda, verilen cevapların doğru olması nispetinde kayıt dışı ekonominin büyüklüğüne ilişkin verilere ulaşmak mümkün olunmuştur. Bu yöntem, anketle gerçekleştirilmek ve başarısı katılanların doğru cevaplar vermelerine bağlıdır. Ankete, katılanların faaliyetleri kayıt dışı olup olmadığı, yaptığı işlemlerin resmî kayıtlarda olup olmadığı ya da ne kadarının olduğu gibi sorular, elde edilen cevaplardan kayıt dışı ekonomi tahmini boyutu belirlenmeye çalışılmıştır. Kayıt dışı ekonomi büyüklüğünden daha çok yapısını incelemek bakımından faydalıdır ve istatistik kurumları tarafından yaygın olarak kullanılır. Kayıt dışılık boyutunun ölçülmesi için hane halkı anketi, işyeri anketi, zaman kullanım anketi ve vergi anketi gibi birçok anket çeşidi kullanılır. Hane halkı anketi, kayıt dışı ekonomi faaliyetlerinde alıcıları ve üreticilerine uygulanmaktadır (Akdağ, 1994).

3.2.1. Vergi İstatistiklerine Göre Kayıt Dışı Ekonomi

“2006 - 2018 arasındaki 13 yıllık dönemde toplam 857,10 milyar Türk Lirası gelir vergisi tahsil edildi. 2018 yılında gelirin 2006 yılına göre %379,56 arttığı görülmektedir. 2006-2018 döneminde, toplam gelir

vergisi tahsilatı, aynı dönemde toplam genel bütçe vergi gelirinin %18.00'ini oluşturmuştur. Aynı dönemde vergilendirmedeki payı %21.02 oldu" (Aykın, 2019).

4. İŞVERENLERİN KAYIT DIŞI EKONOMİYE KARŞI TUTUM VE BİLGİLERİ ALAN ARAŞTIRMASI: SİİRT İLİ ÖRNEĞİ

Literatür araştırmalarında Siirt'in kayıt dışı ekonomiye bakışı bağlamında bugüne kadar Siirt hakkında herhangi bir çalışmanın yapılmadığı görülmektedir. Amacımız bugüne kadar Siirt ilinde yapılmayan bir çalışmaya öncülük etmektir. Bu çalışmada ekonomik bağlamda kayıt dışılığa yol açan etmenler araştırılmıştır. Siirt'te ikamet eden ve işverenlere soru sorularak konu hakkında bilgi alınmaya çalışılmıştır.

4.1. Siirt İli Hakkında Genel Bilgiler

Siirt, Anadolu uygarlıkları ve Mezopotamya'nın kesiştikleri alanda kurulmuştur. Bu sebepten dolayı, güneyinde ve kuzeyinde ortaya çıkan uygarlıklar, yörenin kültürel gelişmesinde etkili olmuştur. Bölgenin ulaşım imkanlarının yetersizliği, dağlık oluşu ve gelişmiş kentlerin kültür merkezlerinin ortaya çıkmasını engellemiş olduğu söylenebilir. (Siirt Valiliği, 2020).

Tablo 1: Siirt Bölgesinin Kayıt dışı İstihdam Oranı (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt), (%)

Yıllar	Oranlar
2009	63,82
2010	61,08
2011	57,26
2012	51,47
2013	49,06
2014	54,67
2015	51,47
2016	41,21
2017	40,26
2018	39,45
2019	42,36
2020	40,62

Kaynak: TÜİK, www.sgk.com.tr kaynaklarından tarafımızdan derlenmiştir.

Tablo 1'e bakıldığında Siirt ilinin olduğu bölgede kayıt dışı istihdam oranı her geçen yıllar itibarıyla dalgalanma olmakla birlikte azalmış durumdadır.

4.2. Literatür Taraması

Ülkemizde kayıt dışı ekonomi ile ilgili literatür incelendiğinde genelde kentlerin, bölgelerin sosyoekonomik yapısının etkisi ile kayıt dışı ekonomik faaliyetlere yönelmeler artmaktadır. Yapılan araştırmalarda kentlerde yaşayan kesinlerin daha çok ekonomik zorluk içinde olduklarından dolayı bu tarz yollara başvurdukları görülmektedir.

Türkiye'de kayıt dışı ekonomi ve kayıt dışı ekonomi ile mücadeleyi konu edinen makale, yüksek lisans tezleri, kitaplar, raporlar ve çok sayıda yayınlara kaleme alındığı görülmektedir. Kayıt dışılığın sosyal ve ekonomik uzanımlarıyla ülke, bölge, kent gibi çeşitli yerleşim bölgeleri ele alınmış ve yapılan bu çalışmalarda ülke ekonominin kayıt dışı ekonomiden ne kadar etkilendiği tespit edilmiş ve il bazında konu hakkın ne kadar bilgi sahibi olunduğu saptanmaya çalışılmıştır.

4.3. Araştırmanın Konusu ve Kapsamı

Bu çalışmada Siirt ilinde kayıt dışı ekonomiye yönelik işverenlerin algısının tespitine durumuna yönelik yapılmış bilimsel bir çalışma bulunmamaktadır. Bu araştırma ile Siirt ilindeki İşverenlerin Kayıt dışı Ekonomiye Karşı Tutuma karşı yapılan anket çalışması ile kayıt dışı ekonomi ve vergi politikaları hakkında bilgilerini tespit edilmeye amaçlanmıştır.

4.2.1. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmanın bu bölümünde, araştırmanın yöntemine ilişkin bilgiler sunulmaktadır. Bu bölümde araştırmanın evren ve örnekleme yöntemi, verilerin toplanması, veri çözümlemeyle birlikte veri toplama araçlarına yer verilmiştir. Çalışmada yöntem olarak derinlemesine görüşme yöntemi kullanılmıştır. Derinlemesine Görüşme Soruları Doç. Dr. Mehmet Dağ ile birlikte hazırlanmıştır. Derinlemesine Görüşme Sorularının sonuçları özenle değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Derinlemesine görüşme yöntemi bir veri toplama tekniği olarak; açık uçlu soruların sorulması ve detaylı cevaplardan oluşması, etkin bir dinlemenin yapılması, cevapların kaydedilmesi ve ilişkili ek

sorularla araştırma konusunun detaylı bir şekilde incelenmesini mümkün kılar (Akıncı ve Sönmez, 2015: 99). Çalışma kapsamında yapılan araştırmada nitel bir araştırma yöntemi olan derinlemesine görüşme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada “Siirt İlindeki İşverenlerin Kayıt dışı Ekonomiye Karşı Tutumu” adlı bu araştırma, bilimsel yöntemler kullanılarak hazırlanmıştır. Araştırma sahası ve konusu seçilirken, söz konusu alan ve konu ile ilgili önceden bu tür bir çalışmanın yapılmamış olması göz önünde bulundurulmuştur. Çalışma ve çalışma kapsamındaki derinlemesine görüşme anket uygulaması için ilgili kurul ve makamlardan gerekli izinler alınmış akabinde uygulama gerçekleştirilmiştir.

Çalışma için öncelikle seçilen alan ve konu üzerinde literatür taraması yapılmıştır. Literatür taramasından sonra alan araştırmasına başlanmıştır. Araştırma sahası ile ilgili kaynaklar sınırlı olduğundan dolayı genel eserlerden yararlanma yoluna gidilmiştir.

4.2.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın çalışma evreni, Siirt İlindeki İşverenlerin Kayıt dışı Ekonomiye Karşı Tutuma karşı yapılan anket çalışması ile kayıt dışı ekonomi ve vergi politikaları hakkında bilgilerini tespit edilmeye amaçlanmıştır. Anket uygulaması çerçevesinde 25 kişi ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. Katılımcılar ile yapılan görüşmede alınan bilgiler doğrultusunda Siirt ilinin kayıt dışı ekonomi ve vergi politikaları hakkında fikirleri tespit edilme amaçlanmıştır.

4.2.3. Araştırmanın Veri Analizi, Toplama Süreci ve Çözümlemesi

Araştırmada nitel bir araştırma yöntemi derinlemesine görüşme yöntemi kullanılmış ve toplamda 9 adet soru sorulmuştur. Siirt İlindeki İşverenlerin Kayıt dışı Ekonomiye Karşı Tutuma karşı yapılan anket çalışması ile kayıt dışı ekonomi ve vergi politikaları hakkında bilgilerini tespit edilmeye amaçlanmıştır

Elde edilen veriler analiz edilmiş, değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemek için, istatistiki analizlerden yararlanılmıştır. Mekân ve zamanın belirlenmesi amacıyla katılımcıların daha çok iş yerleri seçilmiştir. Araştırmada tablolar bazında istatistiki veriler kullanılmıştır.

Veriler nitel araştırma teknikleri arasında yer alan derinlemesine görüşme sorularına verilen yanıtların içeriğinin analizi yoluyla ele alınacak ve incelenecektir. Çalışmanın amacı Siirt ilindeki işverenlerin kayıt dışı ekonomiye karşı tutuma karşı yapılan anket çalışması ile kayıt dışı ekonomi ve vergi politikaları hakkında bilgilerini tespit edilmeye amaçlanmıştır.

Çalışma kapsamında yapılan saha araştırması çerçevesinde Siirt ilinde faaliyet gösteren işverenler ile nitel bir araştırma yöntemi derinlemesine görüşme yöntemi kullanılarak görüşülmüştür. Derinlemesine görüşme anket formu 9 adet sorudan oluşturulmuştur. Yapılan görüşmelerin ortalama süresi 40 dakika civarında olmuştur. Derinlemesine görüşme uygulamasında katılımcıların kişisel verilerinin korunması amacıyla gizlilik esas alınmış ve katılımcılar kimliklerinin açıklanmasını istemediklerinden dolayı tezde herhangi bir şahsın isimleri açıklanmamıştır. Bunun yanında kayıtlarının alınması için kişilere ses kaydı alınmasına dair rızaları sorulmuş ve katılımcıların rızası olmadığından dolayı ses kayıtları da alınmamıştır.

4.3. Siirt İlindeki İşverenlerin Kayıt dışı Ekonomiye Karşı Tutum Anketi

Yapılan kayıt dışı ekonomi araştırmasında görüşmecilere araştırma ile ilgili bilgiler verilmiş, yapılacak görüşmenin hangi koşullarda yapılacağı kendilerine ifade olarak açıklanmıştır. Ayrıca görüşmede ses kaydının yapılacağı kendilerine söylenmiş ve görüşmeciler istemedikleri takdirde görüşmeyi sonlandırabilecekleri ifade edilmiştir. Görüşmecilerin kendilerini ifade etmeye çalışırken özgüvenlerinin en yüksek olduğu mekânlar seçilmesine özen gösterilmiş, verimli ve etkin görüşmeler yapabilmek adına önem verilmiştir. Görüşmecilere kişisel hiçbir soru sorulmamış, görüşülen kişiye olumsuz yansıyacak herhangi bir durumun söz konusu olmayacağı kendilerine ifade edilmiştir.

Bu araştırma kapsamında nitel bir değerlendirme olan derinlemesine görüşme yöntemi kullanılmıştır. Siirt ilinin kayıt dışı ekonomi hakkında bilgilerine yönelik sorunlar sorulmuştur. Yapılan görüşme aşamasında, 9 adet açık uçlu sorular hazırlanıp, yapılan görüşmelerde bir farklılık gözetmeksizin görüşmecilere sorulmuştur. Bilgilerine başvuru alan işverenler hakkında demografik bilgilere aşağıdaki tablolarda yer verilmektedir.

Tablo 2: Katılımcıların Eğitim Durumları

Eğitim Durumu	Kişi Sayısı
İlkokul Mezunu	2 Kişi
Ortaokul Mezunu	2 Kişi
Lise Mezunu	9 Kişi
Üniversite Mezunu	11 Kişi
Diğer	1 Kişi
Toplam katılımlar	25 Kişi

Katılımcıların eğitim seviyesine bakıldığında 11 kişi üniversite mezunu, 9 kişi lise mezunu, 2 kişi ilköğretim mezunu, 2 kişi ilköğretim mezunu, 1 kişide diğer yani yüksek lisans mezunu olmak üzere toplam 25 kişi katılmıştır. Üniversite mezun sayısının yüksek olduğu görülmektedir. Nerede ise yarısı kadar üniversite mezunu olması sevindirmiştir. Onu 9 kişi ile lise mezunu takip etmektedir. Lise mezun sayısının yüksek olması da dikkat çekmektedir. Eğitim seviyesi ortanın biraz üzerinde seyir etmektedir.

Tablo 3: Katılımcıların Yaş Aralıkları

Yaş	Kişi Sayısı
24-29	4 Kişi
30-35	8 Kişi
36-41	7 Kişi
42-47	5 Kişi
48 ve üzeri	1 Kişi
Toplam kişi sayısı	25 Kişi

Katılımcıların yaşlarına bakıldığında 24-29 yaşlarında olanlar 4 kişi, 30-35 yaşlarında olanlar 8 kişi, 36-41 yaşlarında olanlar 7 kişi 42-47 yaşlarında olanlar 5 kişi, 48 ve üzerin yaşlarında olanlar 1 kişi olduğu görülmüştür. Yaşların incelendiğinde orta yaşındakilerin daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 4: Katılımcıların Cinsiyet Durumları

Cinsiyet	Kişi Sayısı
Erkek	16 Kişi
Kadın	9 Kişi
Toplam	25 Kişi

Araştırmaya katılanların cinsiyet durumu incelendiğinde 16 kişi erkek, 9 kişi kadın olduğu görülmüştür. Kadınların sayısı Siirt iline göre gayet iyi bir sayıdır. Ekonomide cinsiyetin fark etmediği de görülmüştür.

Tablo 5: Katılımcıların Çalıştığı Sektörler

Katılımcıların Çalıştığı Sektörler	Kişi Sayısı
Gıda Sektörü	5 Kişi
Tekstil Sektörü	6 Kişi
Otomotiv Sektörü	5 Kişi
Hizmet Sektörü	7 Kişi
Diğer	2 Kişi
Toplam Katılan	25 Kişi

Katılımcıların çalıştığı sektörler incelendiğinde 5 kişi gıda sektörü, 6 kişi tekstil sektörü, 5 kişi otomotiv sektörü, 7 kişi hizmet sektörü, 2 kişi de diğer sektörlerden olmak üzere 25 kişidir. Farklı sektörleri olması ve sayılarında da birbirlerine yakın olması il içinde güzel çalışma alanlarını oluşturmaktadır.

5. SONUÇ

Genel anlamı ile kayıt dışı ekonomini tanımını farklı ekonomistler tarafından birbirine benzer tanımlar yapılmıştır. Yani bir ekonomik faaliyet gerçekleşmiş ama farklı sebeplerden ötürü bu faaliyet vergilendirilmemiş ve kayıt altına alınmamıştır. Kayıt dışı ekonominin ortaya çıkmasının nedenlerini ekonomik nedenleri, kamu maliyesinden kaynaklanan nedenleri, çalışma hayatından kaynaklanan nedenleri, sosyal nedenler, teknolojik gelişmelerden kaynaklanan nedenler ve son olarak psikolojik nedenler başlıkları altında ayrıntılı bir şekilde inceledik.

Kayıt dışılığın büyük oranda olması ve çokça söz edilmesi bireylere cazip gelebilir onları heyecana sürükleyeceğini düşünürler. Doğrudan kayıt dışı ekonomiyi ölçme yönteminde kişiler sorulara cevap verirler ama verdikleri cevapların ne kadar objektif olur onu kestirmek bir hayli güçtür. Çünkü verdikleri cevapların kendilerine bir ceza verileceğini düşündükleri için yanıltıcı yanıtlar verirler. İstihdam yönteminde işgücüne katılanların hesaba katıldığı ama onların kayıt dışı faaliyetlerde bulunabileceği göz ardı edilir. Vergisel yöntemde toplanan vergilerin oranına bakılarak kayıt dışının ne oranda olduğunun tespit etmeye yarar. Parasal yöntemin temel esası peşin paranın dolaşımdaki hızıdır diğer ödeme

yöntemlerini hesaba katmamaktadır ve böylece doğru bir sonuç elde edilmemektedir. Ekonometrik yöntemde ise paranın dolaşım hızını bir denklem sayesinde anlamaya çalışan bir yöntemdir.

Ekonomik büyüme, bir ekonomide kişi başına düşen reel hasıladaki artışı ifade eder. GSMH ne kadar büyüksün ülke o kadar gelişmiş demektir. Vergi alınırken bireyi zorlamayacak şekilde uygun bir dönem tercih etmeli. Vergi alınacak kesimin geniş olmalı kamu ihtiyaçlarını karşılamak için devletin temel kaynağı vergilerdir.

Ekonominin bütününde kayıt dışılık en büyük sorunlarımızdandır. Türkiye’de kayıt dışılık yalnız vergi sisteminde değil, sosyal güvenlik uygulamalarında, imar ve inşaat, kara para aklamada ve diğer birçok alanda yer alan oldukça geniş bir olgudur. Kayıt dışılığa karşı bir önlem alınmadığı takdirde daha da büyüyeceği aşikârdır. Bu nedenle, kayıt dışılıkla mücadelede tüm kamu kurum ve kuruluşlarının koordinasyonu ve eşgüdümü önem kazanmaktadır. Her ne kadar bu konu Maliye Bakanlığı, GİB ve Sosyal Güvenlik Kurumu’nun (SGK) görev alanına girse de tüm kamu ve kurum kuruluşlarının hatta sivil toplum örgütleri, tüketici dernekleri, odalar ve borsalar ve vatandaşların eşgüdümlü çalışmaları zorunludur.

Türkiye’de kayıt dışı ekonomiyi önlemede çözüm önerilerine bakacak olursak; Vergi mevzuatında belirsizliğin ve boşluğun olması, vergi kanunlarında ara ara değişmesi, sisteminde kafa karıştırmalara sebep olması dolayısıyla ile farklı yorumlar olmaktadır. Ülkemizde birçok defa yapılan değişiklikler ve af nedeni ile vergi mevzuatı git gide karmaşık bir yapıya olmuştur. Mükelleflerin bazıları örnek olarak küçük ölçekli işletmelerin istisna durumlarından faydalanmak için bazı işlemlerini kayıt dışı tutmaya çalışarak kayıt dışı ekonominin artmasına sebebiyet olmaktadır. Bürokratik işlemlerin yoğun olması ve kafa karıştırmaları da bireyleri kayıt dışılığa yönlendirir.

Siirt ilindeki işverenlerin kayıt dışı ekonomi hakkında ki görüşleri alan araştırmasında kısıtlı bilgi sahipleri oldukları tespit edilmiştir. Genel olarak tarım sektöründe kayıt dışı istihdam olduğunu kanaatinde oldukları görülmüştür. Tarım sektöründen sanayi ve tekstil sektörlerinde kayıt dışı istihdam olduğu fikrine sahip olmuşlardır. Vergi politikaları hakkında daha çok vergi oranları ve adaletsiz vergi alımı etrafında cevaplar verilmiştir. Kayıt dışı ekonominin yol açtığı sorunlar sorusuna devlet gelirlerinin azaldığı ama vergi vermeyen kesimin ise gelirin arttığı cevapları alınmıştır. Kayıt dışı ekonomiyi önlemek için vergi politikalarında neler yapılabilir sorusuna ise vergi denetimlerinin artırılması cevapları yoğunluktadır.

Kayıt dışı ekonomiyi azaltmak için kayıt dışı ekonomi ile mücadele yöntemlerini yeniden ele alıp düzenlemek gerekmektedir. Bu yöntemler günün koşullarına uyacak şekilde güncellenmeli ve daima gözetim altında olmalıdır. Kamu otoritesi, kanundan doğan boşlukları doldurmalı, vergi aflarını azaltmalı, cezaları daha caydırıcı hale getirmeli, devletin kurumları arasında ortak bir otomasyon sistemi kurulmalı, toplumun harcama ve kazançlarını elektronik ortamda takip etme imkanı sağlanmalı, vergi dairesi vergi denetimlerini daha sıkı yapmalı ve vergi müfettiş sayısını bu doğrultuda belirlemeli, vergi toplamada dolaylı vergilerden ziyade doğrudan vergilere daha çok yönelmelidir.

KAYNAKÇA

- Acar, İ. A., & Merter, D. M. (2019). Türkiye’ de 1990 Sonrası Dönemde Vergi Denetimi ve Vergi Denetiminde Etkinlik Sorunu. *Maliye Dergisi*, 147(s 6).
- Acinöroğlu, S. (2013). Vergiden Kaçınma ve Vergi Kaçakçılığıyla Mücadelede Avrupa Birliği’nin 1 Ocak 2013 Tarihli Son Eylem Planının Değerlendirilmesi. *Vergi Dünyası*, 379, 188-197.
- Akalın, G., & Kesikoğlu, F. (2007). Türkiye’de kayıtdışı ekonomi ve büyüme ilişkisi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 3(5), 71-87.
- Akbey, F. (2014). Türkiye’de Vergi Denetimi ve Gelirleri Üzerine Bir İnceleme. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 29(1). 63-103.
- Akbulak, Y., & Tahtakılıç, A. (2003). Kayıtdışı Ekonomi Üzerine Düşünceler. *Banka-Maliye ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*. 40(468), 17-41
- Akdağ, O. (1994). *Kayıtdışı Ekonomi*. Cem Yayınları.
- Aksoy, E. E. (2019). Borcun Vergi Kaldırıcı Etkisine Karşılık Özkaynak Vergi Kaldırıcı Etkisi: Nakdi Sermaye Artırımı Teşvik Uygulaması. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*. 13(1), 151-173
- Aktan, C. C. (2010). Türkiye’de Üretim ve İstihdama Yönelik Ulusal Rekabet Gücü Politikası. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(2). 166-181.

- Aliyev, P., & Hopoğlu, S. (2016). Vergilerin Gelir Dağılımı Temelinde Verimliliği. *Siirt Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisadi Yenilik Dergisi*, 3(2), 27-45.
- Ahmet, A. Y., Sugözü, İ. H., & Erdoğan, S. (2014). Türkiye’de Vergi Yükünün, Enflasyonun ve Vergi Affı Beklentisinin Kayıt Dışı Ekonomiye Etkisi Üzerine Ampirik Bir Uygulama 1985-2012. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (31.1), 23-32.
- Andrews, D., A. Caldera Sánchez and Å. Johansson (2011), "Towards a Better Understanding of the Informal Economy", *OECD Economics Department Working Papers*, No. 873, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/5kgb1mf88x28-en>.
- Aydemir, Ş. (1995). *Türkiye’de Kayıtdışı Ekonomi (Vergisel Ağırlıklı Uzlaşma Önerisi)*. Maliye Hesap Uzmanları Derneği Yayını.
- Aykın, H. (2019). *2006-2018 Dönemi Gelir Vergisi Tahsilat Verileri*. <https://vergidosyasi.com/2019/08/14/2006-2018-donemi-gelir-vergisi-tahsilat-verileri>
- Azaklı, S. B. (2009). *Türkiye’de kayıtdışı istihdam ve ekonomik boyutu* (YL Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Batirel, Ö. F. (2016). Avrupa Birliği ve Türkiye’de Son Vergileri Reformları. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(29). 15(29), 159-169.
- Biçer, Y. (2006). *Türkiyede kayıt dışı ekonomiyi önlemeye yönelik vergi politikaları ve değerlendirilmesi*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bülbül, M. (2014). *Vergi Uyumu Açısından Türk Vergi Sisteminin Analizi*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul.
- Cesur, A., & Çelikkaya, A. (2014). Türkiye’de Vergi Kültürünün Gelişmesinde Gelir İdaresi Başkanlığı’nın Yeri ve Önemi. *AKÜ İİBF Dergisi*. 16(2), 1-14.
- Delibaş, A. (2017). *Vergi Politikalarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Cumhuriyet Üniversitesi.
- Derdiyok, T. (1993). Türkiye’nin Kayıtdışı Ekonomisinin Tahmini. *Türkiye İktisat Dergisi*, 14, 54-63.
- Dinler, Z. (2009). *İktisada Giriş*. Ekin Yayıncılık.
- DPT. (2001). *Kayıtdışı Ekonomi ve Türkiye Boyutları*. DPT, 300.
- Elgin, C. (2012). Vergiler ve Kayıtdışı Ekonomi: Bir Değerlendirme ve Türkiye Örneği. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 39(2), 237-258.
- Erdem, M., Şenyüz, D., & Tatlıoğlu, İ. (2011). *Kamu Maliyesi*. Ekin Basın Yayın Dağıtım.
- Erkuş, H., & Karagöz, K. (2009). Türkiye’de kayıt dışı ekonomi ve vergi kaybının tahmini. *Maliye Dergisi*, 156, 126-140.
- Gutmann, P. M. (1977). The subterranean economy. *Financial Analysts Journal*, 33(6), 26-27.
- Güran, M. C. (2004). Vergilemede Adalet ve Gelir Vergisi Uygulaması. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(2), 243-265.
- Ilgın, Y. (1999). *Kayıtdışı Ekonomi ve Türkiye’deki Boyutları*. DPT.
- Kıldış Y, & Hayrullahoğlu B. (2014). Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi ve Boyutları. Prof. Dr. Fevzi DEVRİM’e Armağan (pp.231-248), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları- Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü.
- Losby, J. L., Else, J. F., Kingslow, M. E., Edgcomb, E. L., Malm, E. T., & Kao, V. (2002). Informal economy literature review. *ISED Consulting and Research*, 1, 55.
- Önder, İ. (2001). Kayıtdışı ekonomi ve vergileme. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (23-24), 241-254.
- Sarılı, M. A. (2002). Türkiye’de Kayıtdışı Ekonomi’nin Boyutları Nedenleri, Etkileri ve Alınması Gereken Tedbirler. *Bankacılar Dergisi* 41, 32-44.

- Schneider, F., & Enste, D. (1999). Shadow economies around the world: size, causes and consequences. *Causes and Consequences* (September 1999).
- Sevindik, Y. (2019). *Küreselleşmenin Türk vergi politikaları üzerindeki etkisi: 2003-2017 dönemi üzerine bir çalışma*, [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]Bahçeşehir Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Siirt Valiliği (2020). <http://siirt.gov.tr>.
- Slemrod, J., & Weber, C. (2012). Evidence of the invisible: toward a credibility revolution in the empirical analysis of tax evasion and the informal economy. *International Tax and Public Finance*, 19, 25-53.
- TÜİK (2020). <https://data.tuik.gov.tr/>
- TÜİK (2021). <https://data.tuik.gov.tr/>